

OSCAR JANÉ. Universitat Autònoma de Barcelona

LA DESCOBERTA DE LA MEMÒRIA PERSONAL

«Als darrers de maig de dit any, los francesos se comensaren a posar en campanya y entrar les tropes, axí de cavalleria com de infanteria. Y entraren per lo Empurdà ab molt gran poder, encara que nostra gent s'[h]i volgué oposar per a destorbarlos sos intens, però foren batuts, los nostros, y se agueren de retirar fins a Girona. De modo que los francesos anaven campejant per tot lo Empurdà, y proveýren Roses y los demés llochs que ells ocupaven per lo Empurdà». Això és el que escrivia Miquel Parets el 1661, tot just un parell d'anys després de la signatura del tractat dels Pirineus. És la visió d'esdeveniments coetanis d'un assaonador de Barcelona, que aporta una informació única en tots els fets quotidians de la Catalunya de l'època.¹

Els dietaris, escrits personals, memòries o altres gèneres similars són coneguts des de fa molt temps entre els investigadors locals que, ja des del segle XIX, han anat fent-ne esment i sovint publicant-los en revistes diverses. En les darreres dècades, però, Catalunya ha vist créixer la publicació crítica de diversos escrits d'aquest tipus per part d'historiadors, filòlegs i altres professionals. Tot això ha servit per adonar-se de la importància d'aquest material en el territori català, tant des d'un punt de vista quantitatiu com per la informació que comporta. És cert, com s'ha explicat per la majoria d'aquests textos d'àmbit rural, que són molt més nombrosos a la zona de la Catalunya Vella que no pas al sud del Principat o al País Valencià. Això tindria a veure, per una banda, amb el sistema tradicional autàrquic dels masos, on tot sovint algun membre de la família es dedicava als estudis, i per una altra, amb la necessitat de portar al dia una certa comptabilitat, que havia desembocat en escrits quotidians de les cases. Amb el temps, el que només era un recull de notes o de comptes dispersos –essencialment el segle XVI– es va convertir en escrits amb informació diversa en què apreciem els fets diaris de les famílies, però també els esdeveniments que tenen lloc al voltant del territori on s'escriu.

Aquests escrits tenien una llarga tradició als territoris italians des de l'època medieval, com demostren els estudis sobre la qüestió en aquell país. Catalunya és, segurament, el segon territori europeu en nombre i importància del fenomen. Però no per això deixen de quedar buits i feina per fer. De fet, molts dels dietaris i escrits que coneixem han desaparegut o estan parcialment publicats sense tenir-ne l'original. I és que aquests egodocuments (nom genèric que darrerament se'ls ha atorgat) es troben en indrets diversos: arxivats i classificats en biblioteques públiques o privades, o potser oblidats o

extraviats en aquests fons sense saber-ne l'existència; poden haver estat editats íntegrament o parcialment per erudits locals, en publicacions locals, però en l'actualitat haver desaparegut; o bé és possible que estiguin en mans privades, a casa de famílies que han heretat un fons de documents, llibres o manuscrits, i que els conserven de vegades sense pensar en la importància dels documents per a la història del país, o tot i saber-ho –amb raó, segurament– els resguarden de mans alienes (i més tenint en compte les compres i espolis que van tenir lloc al llarg del segle XX). És en aquest sentit que la feina i la col·laboració d'investigadors i centres d'estudis d'arreu del territori és fonamental per recuperar la memòria col·lectiva d'aquestes veus personals i familiars. Fins ara, tal com expressen alguns dels principals investigadors sobre la matèria, els dietaris es concentren a la Catalunya central i a les terres de Girona i el Rosselló. Però és molt probable que aquesta perspectiva sigui parcial o provisional, tenint en compte la quantitat de cases fortes i tradicionals que, a tot el Pirineu català, conserven encara avui dia documentació d'aquest tipus, gairebé sempre escrita en primera persona.

Xavier Torres va explicar fa un temps el perquè d'aquest món català de «lletra i paper» que es va construir des del final del principi de l'època moderna. Catalunya estava tradicionalment lligada al món escrit per la via del dret i les necessitats notariales, entre altres. L'alfabetització de la població fou més important del que es pot pensar, tot i que cal agafar-ho amb pincel pel que fa a algunes capes de la societat. Però, si més no, en aquest món essencialment rural, algun membre de la casa sempre havia de saber llegir, fer els comptes, intercanviar llibres i idees d'unes fires a unes altres, i estar al dia de les polítiques institucionals o comercials, amb una cultura general en què pagesos, mossens i petits artesans van participar d'una manera o altra en la difusió de l'escriptura ordinària. En aquest sentit, el contacte amb la cultura escrita va ser important i explica en part el *boom* dels escrits personals a partir del segle XVII.²

Però quina informació ens poden aportar aquests textos? Són uns escrits que poden interessar tant els historiadors com els filòlegs per entendre l'evolució i la realitat històrica i lingüística d'una època, com la moderna, en què política, llengua i societat semblen anar de la mà al bell mig d'uns esdeveniments que, diàriament, afecten el món català. A vegades poden ser textos força impactants, com el que llegim en el diari de Pere Pasqual: «Y així, mos fills, vos prech que vos exímiau y vos abstingueu de habitar en tot Rosselló per ésser

1

2

5

8

11

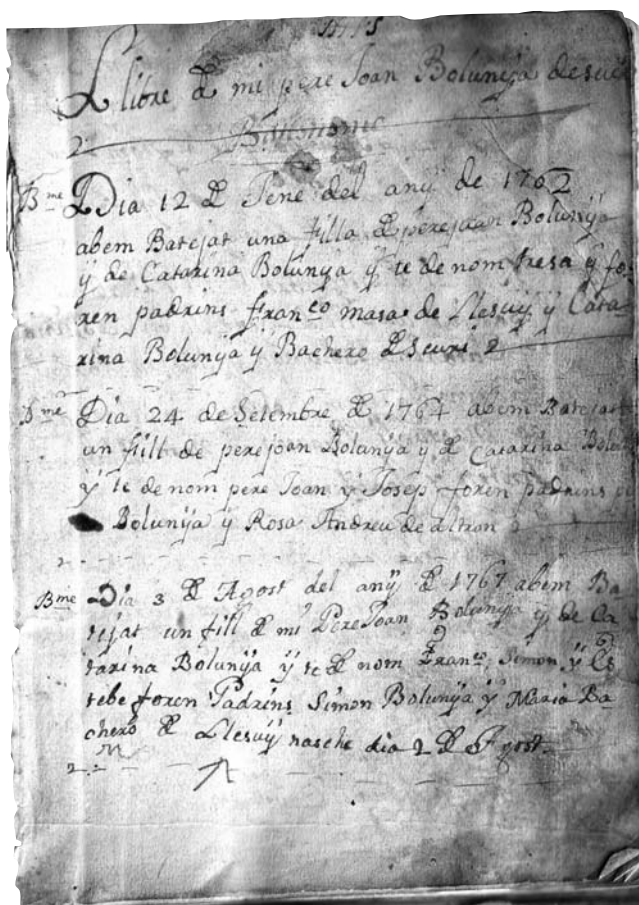
12

14

16

temes-2)

Llibre de memòries, Casa Bolunya, S.XVIII, Pallars Sobirà.

per respecte dels soldats piyors que perros y sclaus y hiretges nos tràctan y per no tenir ca[p] menyar».³ L'autor es refereix a la misèria viscuda a Perpinyà per culpa de la guerra i de la presència dels exèrcits hispànic i francès. Aquesta manifestació no era pas nova, ja que venia precedida de moltes altres, entre les quals les de les comunitats religioses del país o de la mateixa societat.⁴ La visió negativa de la presència francesa i la seva amenaça era palpable gràcies a aquests escrits, i permet entendre per què el 1640 el Rosselló és un dels pocs territoris catalans que es mostren obertament contraris a una aliança amb França.

Aquest, però, és un escrit de «pau», d'impotència davant una situació extrema viscuda. Es tracta de casos, potser no excepcionals, però sí exacerbats, ja que, en general, la majoria dels egodocuments evoquen situacions quotidianes (casaments, naixements, traspassos...), tot i que la guerra i la violència no

deixen de ser elements quotidians a l'època moderna. L'ús de l'historiador és diferent del dels filòlegs o els antropòlegs, i allà on les formes de l'escrit, la tècnica i l'espai territorial tenen un sentit literari i cultural, també s'hi pot analitzar la història del país, a través de la identitat i la guerra, el dret i la cultura col·lectiva, per exemple.

El cas de Pere Pasqual no és excepcional, però sí simbòlic: pel moment en què escriu, pels elements que s'hi trasllueixen i per les conclusions i comentaris que transmet voluntàriament. L'exemple del diari personal de Pasqual, notari perpinyanenc, permet també conèixer les preocupacions pròpies d'un col·lectiu, a qui va adreçat l'escrit o a quin món social pertany. I, d'alguna manera, els temes de la identitat i la guerra serveixen perfectament de fil conductor per comprendre la utilitat del document i com, en l'imaginari i la realitat d'un home pertanyent a una de les viles més importants de Catalunya a l'època, emergeix la idea de pau perpètua enmig d'una societat acostumada a la violència, i també el desig de viure en una Catalunya pacífica o no viure-hi. En aquells mateixos anys, altres homes com Jeroni Cros o Joan Vilar, cirurgians, notaris o altres personatges notables del Rosselló, evoquen la tràgica situació del país.⁵ Això, però, es pot retrobar en dietaris i escrits del Pirineu o de les terres d'Osona, la qual cosa aporta encara més sentit a aquesta documentació, per la recurrència i coincidència en el que s'hi explica.

En aquest sentit, Catalunya gaudeix d'unes fonts tradicionals excepcionals, complementàries per a la recerca històrica i la comprensió endògena dels esdeveniments. Els dietaris o diaris personals de particulars són documents originals, sovint escrits en primera persona i que mostren les problemàtiques quotidianes del món de l'entorn de l'autor. Poden ser particulars, famílies que es lleguen la memòria de l'escrit, mossens d'una família rural o parròquies que conserven els fets del dia a dia. Com se sap, les característiques pròpies del sistema sociofamiliar català permeten el desenvolupament d'aquest tipus de «literatura» que, en l'actualitat, és una font de primera mà, rica en continguts polítics i de vida quotidiana. Essencialment, hi destaca la representació de la guerra, de la política i dels mals locals, i s'hi entreveu la identitat pròpia dels autors, del seu entorn –conscient o no– i de tota una societat. Els temes que s'hi projecten permeten observar amb detall les problemàtiques d'una època en què les guerres són el pa de cada dia i en què els estats s'estan conformant i fent-se forts, cosa que situa Catalunya al centre d'una zona clau per a la política geoestratègica al sud d'Europa.

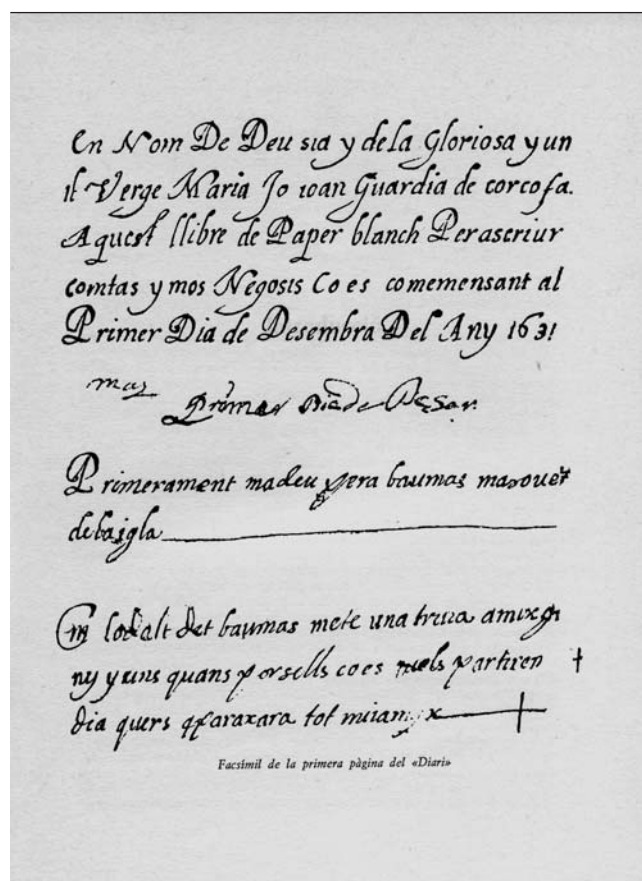
Els escrits sobre qüestions quotidianes i bèl·liques continuen sent presents fins a la Guerra de Successió. Així, les memòries d'Honorat de Pallegà, partidari de Felip d'Anjou, poden

ser prou interessants i amenes alhora, ja que va viure personalment la persecució dels inicis de la guerra i, per tant, és un testimoni directe d'un dels bàndols en conflicte. Així, amb un estil encès i viu, explicava la seva visió dels avalots a la ciutat de Barcelona: «I a l'exir lo Portal de l'Àngel, vérem les vores del camí d'una i altra part, i en particular de la part esquerra, plenes de paisanisme ab ses escopetes al coll. I entre ells, a hi havia alguns cavallers i ciutadans de Barcelona i juristes mesclats, los quals, en vèurer-me, ab grandíssims crits i alarits deien: "Vet allí un membre de la Ciutat, lo traïdor d'en Pallejà!"; altres me deien: "Bugra!"; altres: "Ah, traïdor, com ho pagaràs!"; altres: "Ara te penjarem", i altres injúries. I al virrei uns li deien: "gitano", altres: "traïdor", altres: "bordegàs", altres: "Qui és?, que li tiraré!", altres: "Si no hi ha botxí, jo lo penjaré". I los que nos deien injúries als dos feien grans crits de "Visca Carlos Tercer!"; altres, de "Visca Peterborough!". I jo, perquè no em tirassen, anava sempre ab la mà a les anques del cavall de Peterborough discorrent, que per no tocar a ell no em tirarien».⁶

Finalment, el segle XVIII coneix una aturada momentània en els escrits personals, segurament deguda als esdeveniments viscuts i a la pèrdua de força de les institucions catalanes, per reprendre embranzida –com es pot observar amb el baró de Maldà– o per la consciència de l'abast i la influència dels escrits. És a dir, molts d'aquests documents deixen entreveure una voluntat d'arribar a cercles més amplis, o bé de fer perviure la memòria d'una família en el temps. Però això és el que es coneix fins ara; tot queda a les mans dels investigadors i les troballes que vagin veient la llum. En qualsevol cas, fins el segle XIX els escrits del món rural –i també urbà– es fan essencialment en català, sense tenir en compte l'ascendència social. Amb l'endinsament en l'era contemporània això canviarà, sovint per raons de prestigi i altres vegades per un simple motiu de coneixement escrit de la llengua. L'obligació de

l'escolarització en castellà té efectes, tot i que els escrits són clarament influïts per la llengua oral catalana.

Primera pàgina del *Diari de Joan Guàrdia*, pagès de l'Esquirol. Font: Antoni Pladevall i Antoni Simon (1986). Guerra i vida pagesa a la Catalunya del segle XVII. Barcelona: Curial.

1. M. PARETS, *De molts successos que han succeït dins Barcelona i molts altres llocs de Catalunya dignes de memòria* (1626-1666), f. 115. Existeixen publicacions parcials i, properament, ha de veure la llum una publicació íntegra del dietari.

2. X. TORRES, «Introducció», *Els llibres de família de pagès. Memòries de pagès, memòries de mas* (segles XVI-XVIII), Girona: CCG Edicions / Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines / Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona, 2000 (Biblioteca d'Història Rural). Aquest mateix autor parla «d'alfabetització limitada».

3. P. PASQUAL, «Diari de Pere Pasqual (1595-1644)», en A.

SIMON i P. VILA (eds.), *Cròniques del Rosselló, segles XVI-XVII*, Barcelona: Curial, 1998, p. 117.

4. «Memòries de l'església de Sant Jaume de Perpinyà», en A. SIMON i P. VILA (eds.), *Cròniques del Rosselló...*, p. 245-372.

5. J. PEYTAU, «Francisco Vilar, un notari de Ceret al cor de la Guerra dels Segadors», *Afers*, 58 (2007) p. 611-654.

6. J. ALBAREDA (ed.), «Memòries d'Honorat de Pallejà. 1703-1713», en *Política, religió i vida quotidiana en temps de guerra (1705-1714). El dietari del Convent de Santa Caterina i les Memòries d'Honorat de Pallejà*, Vic: Eumo / Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, 2001, p. 97.